

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2025, s. 13: 577-602

İstiskâ Namazıyla İlgili Rivayetler ve Hükümler
Traditions and Rulings on the Istisqa Prayer

Süleyman Şahin

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku ABD,
Assist Prof., Selcuk University,
Faculty of Theology, Department of Islamic Law
suleymansahin@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7048-3381

Furkan Çakır

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Hadis ABD,
Assist Prof., Selcuk University,
Faculty of Theology, Department of Hadith
ahmedfurkan@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3269-1649

DOI: 10.56720/mevzu.1566671

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14 Ekim / October 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Aralık / December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atf / Citation: Sahin, Süleyman – Çakır, Furkan. “İstiskâ Namazıyla İlgili Rivayetler ve Hükümler”. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (Mart 2025): 577-602.

<https://doi.org/10.56720/mevzu.1566671>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

İstiskâ, yağmur talebinde bulunmak amacıyla yapılan dua ve namazı bir araya getiren özel bir ibadettir. Hz. Peygamber'in sünnetine dayanarak uygulanan istiskâ, özellikle kuraklık dönemlerinde Allah'ın rahmetine olan ihtiyacın açık bir ifadesi olarak gerçekleştirilir. İslâm tarihinde bu ibadetin şekli, Hz. Peygamber'in çeşitli uygulamalarıyla belirlenmiş olup, zamanla mezhepler arasında uygulama farklılıkları ortaya çıkmıştır. İslâm âlimleri, istiskâ ibadetine duanın yanı sıra, bireylerin tek başına namaz kılmalarının meşru olduğunu genel olarak kabul etmişlerdir. Ancak, Ebû Hanîfe cemaatle kılınan namazın bu ibadetin bir parçası olmadığını savunurken; Mâlikî, Şâfi'î ve Hanbelîler ile Hanefîlerden Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybanî cemaatle namazın meşru olduğunu belirtmişlerdir. İstiskâda hutbe meselesi de cemaatle namazla bağlantılı olarak tartışılmıştır. Ebû Hanîfe, istiskâda hutbe okunmayacağını savunurken; diğer mezhep imamaları, cemaatle kılınan namazdan sonra hutbe okunması gerektiği görüşündedir. Bu hutbe, diğer hutbelerden içerik açısından farklılık göstermekte, özellikle istiğfar ve duada özel ifadelerin kullanılmasına vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hadis, İstiskâ, Dua, Namaz, Hutbe.

Abstract

Istiskâ is a special act of worship that combines prayer and supplication to ask for rain. Based on the Prophet's Sunnah, istiskâ is performed as a clear expression of the need for Allah's mercy, especially during periods of drought. In the history of Islam, the form of this worship has been determined by the Prophet's various practices, and differences in practice have emerged between sects over time. Islamic scholars have generally accepted that it is legitimate for individuals to pray alone, in addition to the prayer in the worship of istiskâ. However, Abû Hanîfa argued that congregational prayer is not a part of this worship, while Mâlikîs, Shâfi'îs, Hanbalîs, and the Hanafîs Abû Yûsuf and Muhammad al-Shaybanî stated that congregational prayer is legitimate. The issue of khutba in istiskâ' was also discussed in connection with congregational prayer. Abû Hanîfa argued that a khutba should not be recited at istiskâ', while the imams of the other sects were of the opinion that a khutba should be recited after congregational prayer. This khutba differs from other

khutbas in terms of content and emphasizes the use of special expressions, especially in wishing and prayer.

Keywords: Islamic Law, Hadith, Istiska, Salat, Prayer, Khutba.

Yazar Katkıları	<p>Çalışmanın Tasarlanması / <i>Conceiving the Study</i>: SŞ (%55), FÇ (%45)</p> <p>Veri Toplanması / <i>Data Collection</i>: SŞ (%55), FÇ (%45)</p> <p>Veri Analizi / <i>Data Analysis</i>: SŞ (%55), FÇ (%45)</p> <p>Makalenin Yazımı / <i>Writing up</i>: SŞ (%55), FÇ (%45)</p> <p>Makale Gönderimi ve Revizyonu / <i>Submission and Revision</i>: SŞ (%55), FÇ (%45)</p>
------------------------	---

Giriş

Yağmur, tarih boyunca birçok dinî ve kültürel geleneğin merkezinde yer almış, bereketin ve ilâhî rahmetin sembolü olarak kabul edilmiştir. Kuraklık ise genellikle ilâhî gazabın bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, farklı coğrafyalarda ve dinî inançlarda yağmur duası, kimi zaman ritüellerle süslenen bir ibadet biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin; Yahudi geleneğinde, Hz. Süleyman'ın duası ile kuraklık ve günah arasında ilişki kurulmuş ve toplu tövbe ile yağmur talep etmenin önemine işaret edilmiştir.¹ İslâm'da ise yağmur duası kuraklık dönemlerinde Allah'tan yağmur istemek amacıyla gerçekleştirilir. İslam hukukçuları, istiskâ ibadetini dua ve namaz olmak üzere iki temel unsur üzerine inşa etmişlerdir. Bu ibadet, insanın Allah'a olan acziyetini derin bir şekilde ifade eden bir uygulama olup, toplumsal bir dayanışma göstergesi olarak da kabul edilebilir. İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren uygulanan bu ibadet, Hz. Peygamber'in çeşitli uygulamalarından hareketle muhtelif biçimlerde algılanmıştır. İstiskânın nasıl ve hangi şartlarda yapılacağı konusunda mezhepler arasında çeşitli görüşler bulunmaktadır.

İslâm ibadet hayatında dua ve namaz, birbiriyle yakından ilişkili olan iki temel ibadettir. Dua, kulun içten bir yönelişi ve Allah'tan dilekte bulunma arzusunu ifade ederken, namaz, bu yönelişin belirli bir ritüel ve disiplin içeri-

¹ Mustafa Baktır, "İstiskâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/381-382.

sinde somutlaştığı bir ibadet olarak karşımıza çıkar. Namazda okunan dualar ve zikirler, kulun Allah'a yakınlaşma ve ondan yardım dileme isteğinin bir ifadesi olarak kabul edilir. İstiskâ, bu ilişkiyi özel bir bağlamda ele alan önemli ibadetlerden biridir. İstiskâ, Allah'tan yağmur talep etmek amacıyla yapılan duanın yanında namazı da içine alan geniş bir kavramdır. Hz. Peygamber'in sünnetinde bu kullanımın örnekleri görülmektedir. Hadislerde, Resûlullah'ın sahâbîlerle birlikte yağmur yağması için topluca dua ettikleri ve bu esnada istiskâ namazı kıldıkları nakledilmektedir. Bu bakımdan istiskâ, namaz ile dua arasındaki bütünleşmenin en açık örneklerinden biri olarak kabul edilmelidir. Hususen kuraklık zamanlarında kılınan bu namaz, aslında bir yönüyle bireyin ve toplumun Allah'a olan mutlak ihtiyaçlarının farkında olduğunu göstermekte; diğer yönüyle ise insanın Allah'a teslimiyetini ve ondan yağmur dileme arzusunu ortaya koymaktadır.

Araştırmamızda istiskâ ibadetinin meşruiyeti, uygulama şekilleri ve mezheplerin bu konudaki muhtelif görüşleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu ayrılıkların temelinde Hz. Peygamber'in uygulamalarının farklı yorumlanmasının yattığı çalışma kapsamında tetkik edilecektir. İstiskâ ibadetine katılacak olan kişilerin kimler olacağı, yağmur duasının toplumdaki herkesin katılımıyla yapılması gerekip gerekmediği, istiskâ ibadeti sırasında yapılan duaların nasıl icra edileceği, hangi kıyafetlerin giyileceği ve imamın konumu gibi birçok detay, mezhepler arasında farklı şekillerde ele alınacaktır. Makalemizde istiskâ ibadetinin temelleri ve dayanakları doğrultusunda söz konusu meseleler ayrı ayrı tetkik edilecek ve mukayeseli bir incelemeye gidilecektir. Konuyla ilgili pek çok görüş farklılığının olmasından ötürü anlatı üslubunda daha çok tasvîri bir yöntem benimsenecek, sonuç kısmında elde edilen bulgular tenkit ve tahlil edilecektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla istiskâ ibadeti ve uygulama biçimlerini rivayet ve hükümler çerçevesinde ele alan müstakil akademik bir çalışmaya rastlamamamız ve konuyla ilgili yapılan çalışmaların daha çok coğrafyalardaki yağmur duası ritüellerini içine alması bu araştırma-yı yapmaya bizi sevk etmiştir.²

² Her ne kadar ilgili konuya dair müstakil bir araştırmaya rastlanmasa da Hz. Peygamber'in nafil namazlarını içeren çalışmalar vardır. Örnek için bk. Mehmet Emin Çiftçi, *Hz. Peygamber'in Kıldığı Nafil Namazlarla İlgili Rivayetlerin Tahlili* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 74-78.

1. İstiskâya Hazırlık ve Otorite İzni

İstiskâya çıkmadan önce insanların yapması müstehap olan bazı fiiller vardır. Bunların en başında bireylerin bol bol tövbe ve istiğfarda bulunması gelmektedir. Bunun yanında yaratıcının rahmetine mazhar olmak için sadaka verilmesi, oruç tutulması da bu fiillerdendir. İstiskâya çıkmadan önce imamın³ insanlara üç gün oruç tutmaları ve sadaka vermeleri gibi salih amelleri telkin ve tavsiye etmesi müstehap görülmüştür.⁴

Bununla beraber, istiskâya kimlerin katılacağı da tartışma konusu olmuştur. Genel olarak bölgedeki tüm Müslümanların bu duaya katılması gerektiği, ancak özellikle rahmete vesile olması umularak, salih kişilerin, yaşlıların ve çocukların da katılımcılar arasında bulunmasının daha değerli olacağı belirtilmiştir. Hanefiler, zimmîlerin istiskâya katılmasını doğru bulmazlar. Bunun nedeni, istiskânın rahmete vesile olması beklenen bir uygulama olmasıdır. Hanefilere göre, Müslüman olmayanların küfür içinde olmalarının rahmet ve berekete engel olabileceği düşünülmektedir. Bu yüzden, istiskâya yalnızca Müslümanların katılması gerektiği kabul edilmiştir. Cumhur, zimmîlerin istiskâya katılmak istemeleri durumunda buna engel olunmayacağını belirtmiştir. Ancak, bu durumda zimmîlerin Müslümanlardan ayrı bir yerde durmaları

³ Fıkıh literatüründe imam kavramına yer verilmekte olup, bu kavram genellikle yöneticileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Örnek kullanım için bk. Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, *Tuḥfetu'l-fukahâ'*, thk. Heyet (İstanbul: Dâru's-Semmâ, 2021), 1/239. Ancak günümüzdeki yönetim biçimlerindeki farklılıklar, bu kavramın kime izafe edileceği konusunda belirsizlikler doğurabilmektedir. Kanaatimizce, modern dönemde bu görev, devlet tarafından atanmış yetkin irşat görevlileri tarafından üstlenilebilir. Bu doğrultuda, araştırmamızda imam kavramı, klasik dönemdeki anlamından daha geniş bir çerçevede ele alınacak ve yerel bölgelerdeki devlet görevlileri veya devletin görevlendirdiği irşat görevlilerini ifade edecek şekilde kullanılacaktır.

⁴ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvîri'l-ebşâr* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2015), 3/84; 'Alî b. Muḥammed Mâverdi, *el-Hâvi'l-Kebîr fî fihki mezhebi'l-İmâm's-Şâfi'î ve huve Şerhi Muḥtaşar el-Muzenî*, thk. Şeyḫ 'Alî Muḥammed Mu'avviḫ ve Dğr (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 19/2/516; Ebu'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr, *eş-Şerhu's-sagîr alâ Akrabi'l-mesâil ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, thk. Abdalbâkî b. Muhammed b. İbrâhîm (Beyrût: Dâru İbnü Hazm, 2013), 2/774; Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2011), 2/284.

gerektiğini de ifade etmişlerdir.⁵ İnsanların yanı sıra hayvanların da yağmur duasına çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun nedeni, hayvanların da yağmura ihtiyaç duyması ve böylece rahmete vesile olmalarıdır.

Kaynaklarımızda istiskâya çıkan kişilerin kıyafet seçimi ve davranış biçimleri de ele alınmıştır. Bu bağlamda, yağmur duasına çıkan kişilerin temiz, günlük elbiselerle süslenmeden ve gösteriş yapmadan, aciz olduklarını ve Yaratan'ın rahmetine muhtaç olduklarını gösterir bir durumda olmaları tavsiye edilmektedir. Ayrıca, sürekli istiğfarla meşgul olmaları, dua sırasında bu halin devam etmesi de önerilmektedir.⁶ Nitekim Hz. Peygamber'in istiskâ için musallaya çıktığında giydiği cübbenin oldukça mütevazı bir kıyafet olduğu aktarılmaktadır.⁷ Dolayısıyla yağmur duasında Allah'ın kulun acziyetini görmesi için imam ve cemaatin mütevazı kıyafetler giymesi gerektiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle pejmürde ve temiz olmayan kıyafetlerle toplum içine çıkılması gerektiği gibi yanlış bir düşünceye de fırsat vermemek gerekir. Zira söz konusu kıyafeti tanımlarken "mütevazı" kavramını özellikle tercih etmekteyiz.

İslam hukukçuları arasında istiskâ namazının vaktiyle ilgili farklı yaklaşımlar söz konusudur. Hanefîler istiskâ namazının vaktiyle ilgili herhangi bir görüş beyan etmemektedirler. Dolayısıyla gündüz vakti mekruh vakitler dışında herhangi bir zaman diliminde istiskâ namazının kılınabileceği ifade edilebilir. Mâlikîler'de ise genel kanaat istiskâ namazının bayram namazı vaktinde kılınması gerektiği yönündedir. Bir görüşe göre bayram namazı vaktinden

⁵ İbn Âbidîn, *Haşiyetü İbn Âbidîn*, 3/84-85; İbn Sa'îd et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvene ve'l-Muhtelita fi furû'î'l-mâlikîyye*, thk. Hassân Abdülmennân (Lübnan: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 2010), 102; Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti ma'ânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Tâmir - Şerîf Abdullâh (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006), 1/702-703; Mansûr b. Yûnus el-Buhûtî, *Keşşâfu'l-knâ' an metni'l-İknâ'*, thk. Muhamed Emîn ed-Dimnâvî (Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1997), 1/542-543.

⁶ Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâî el-Misrî Şürübülâlî, *Merâkı'l-felâh şerhu metni Nûri'l-izâh* (el-Mektebetü'l-Asriyye, 2007), 207; Derdîr, *eş-Şehu's-sagîr*, 2/772; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/702; Buhûtî, *Keşşâfu'l-knâ'*, 1/542.

⁷ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef fi'l-eḥâdîs ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.), 2/221.

zeval vaktine kadar kılınabileceği de ifade edilmiştir.⁸ Hanbelîler de Mâlikîler gibi bayram namazı vaktinde kılınacağını ifade etmekle birlikte gündüzün mekruh sayılmayan diğer vakitlerinde eda edebileceğini söylemişlerdir.⁹ Bu konuda en geniş çerçeveyi Şâfi'îlerin belirlediği görülmektedir. Mezhepte sahih olan görüşe göre gündüz vakti içerisinde kerahet vakti de olsa herhangi bir zaman diliminde istiskâ namazının kılınabileceği ifade edilmiştir. Bir sebebe bağlı olarak mekruh vakitlerde kerahetin kalkacağı kanaatinde olan Şâfi'îler, istiskâyı da bir sebep olarak kabul etmişler ve bu görüşü ileri sürmüşlerdir.¹⁰

İstiskâda müstahap olan uygulama, imam ve cemaatin yağmurun yağmaması durumunda üç gün üst üste duaya çıkmalarıdır. İmam bizzat istiskâyâ çıkmayarak halkı istiskâyâ çıkması için yönlendirebilir. Çünkü imamın istiskâyâ çıkması, bu ibadetin geçerliliği için bir zorunluluk değildir. Hz. Peygamber'in ashabına istiskâyâ çıkmalarını emrettiği, ancak kendisinin çıkmadığına delalet eden rivayetler bu husustaki delillerdendir.¹¹ Bu durumda insanlar kendileri istiskâyâ çıkacak olurlarsa dua ederler ancak cemaatle namaz kılmazlar. Fakat imamın yerine birini tayin etmesi durumunda cemaatle namaz kılınabilir. Hanbelî mezhebinin bir diğer görüşüne göre imam istiskâyâ kendisi çıkmaz ve yerine birini tayin etmezse cemaat kendi başlarına namaz kılarlar. Ancak hutbe için içlerinden birini seçebilirler. Şâfi'î mezhebinde ise imamın izni olmadan insanların yalnızca sahraya çıkmaları, fitneye yol açabileceği gerekçesiyle uygun görülmemiştir. Bu anlayış, toplumsal düzeni koruma ve birlik içinde hareket etme ilkesine dayanmaktadır. Dolayısıyla, yağmur duası gibi toplu ibadetlerin, imamın izni ve gözetimi altında yapılması esastır. Sonuç olarak; salt dua uygulaması olduğu için insanların imamdan izinsiz

⁸ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 102; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahmân Hattâb, *Mevâhibu'l-celîl li şerhi Muhtasari Halîl*, thk. Zekeriyâ Umeyrât (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 2/595.

⁹ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/286.

¹⁰ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 1/705.

¹¹ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *el-Bahrü'z-zehhâr (el-Müsned)*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah vd. (Medine: Mektebetü'l-'Ulüm, ts.), 4/64.

istiskâya çıkmalarında da bir beis görülmemiş, izin şart koşulmamıştır. Ancak teferruatta muhtelif görüşler beyan edilmiştir.¹²

2. İstiskâda Cemaatle Namaz

İstiskânın meşruiyetiyle ilgili herhangi bir tartışma yoktur. Ancak istiskâya çıkıldığında cemaatle namaz kılınıp kılınmayacağı hususunda birbirine taban tabana zıt iki farklı görüşten bahsedilmektedir. Bu bakımdan istiskâda cemaatle namaz kılmakla ilgili rivayetlerden ve bu rivayetler doğrultusundaki görüşlerden bahsetmek gerekmektedir.

2.1. İstiskâda Cemaatle Namazın Bulunmadığına Dair Rivayetler ve Hükümler

İstiskâda cemaatle namaz kılınabileceğini savunanların görüşlerine delalet eden rivayetler olduğu gibi, bunun aksini ifade eden rivayetler de vardır. Bunlar Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) ve Ka'b b. Mürre (?/?) ya da Mürre b. Ka'b (?/?) kanalıyla bizlere ulaşan rivayetlerdir.

Enes b. Mâlik'in rivayeti şu şekildedir: "Cuma günü Hz. Peygamber hutbe irad ettiği sırada minberin karşısındaki kapıdan mescide giren bir adam Resûl-i Ekrem'in karşısına dikilip 'Ya Resûlallah mallar telef oldu, çareler tükendi. Allah'a dua etsen de yağmurla imdadımıza yetişse' şeklinde talepte bulundu. Resûl-i Ekrem, ellerini göğze kaldırıp Rabbine yağmur yağdırması için tazarru etti." Olayın devamını anlatan Hz. Enes: "Allah'a yemin olsun ki gökte ne bir bulut ne de bir bulut parçası görünüyordu. Sel' tepesinin arkasından bir bulut çıktı. Göğün ortasına gelince etrafa yayıldı ve ardından yağmur yağmaya başladı. Bir hafta boyunca güneşi göremedik. Sonra ertesi cuma bir adam mescidin kapısından içeri girerek 'Ya Resûlallah mallar telef oldu, çareler tükendi. Allah'a dua etsen de yağmur dursa' şeklinde talepte bulundu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, 'Allah'ım üzerimize değil, etrafımızdaki büyük ve küçük tepelere yağdır' şeklinde dua etti. Öyle ki bu duayı ederken koltuk altlarının beyazlığı görünüyordu. Adeta etrafımıza yağmur yağdığı

¹² Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, thk. Muhammed Tâmir (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2005), 2/260; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/708; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/293.

için bir yağmur çemberi içinde kalmış gibiydik. Akabinde yağmur kesildi ve o adam mescidden ayrılırken güneşli bir hava hakimdi.”¹³

Konuyla ilgili bir diğer rivayet ise Ka’b b. Mürre ya da Mürre b. Ka’b’dan nakledilmektedir. Hz. Peygamber’in Mudarlılara bedduasına icabet edilmesinin akabinde Resûl-i Ekrem’in dualarının makbul olduğu düşüncesi pekiştiği için yağmur yağması için dua etmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, “Allah’ım bize kana kana, güzel neticelenmek suretiyle zarar veremeyecek, toprağı suya kandırarak, acilen ve vaktinde yağarak fayda sağlayacak bir yağmur yağdırarak imdadımıza yetiş” şeklinde dua etti. Râvi, bir cuma yahut ona yakın bir süre geçmeden duanın makbul olduğunu ifade etmiştir.¹⁴

Bunlara ilaveten Hz. Ömer’in (ö. 23/644) bir kuraklık döneminde Resûlullah’ın amcası Hz. Abbas’ı (ö. 32/653) yanına alarak tevessülde bulunmak suretiyle “Allah’ım Peygamber’in ve onun amcası Hz. Abbas hürmetine bize yağmur lütfet” anlamındaki ifadeleri dile getirmiştir. Ancak bu uygulama esnasında herhangi bir şekilde namaz kıldırıldığına dair bir bilgiden söz edilmemektedir.¹⁵

Salt bu rivayetlerde Hz. Peygamber’in ve Hz. Ömer’in yağmur yağması için Allah’a yalvarıp dua ettiği ve yağmur duası öncesinde herhangi bir namaz kıldırmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, bireylerin şahsi olarak kıldıkları nafîle namazdan bahsedilmemiş olsa da bunda bir sakınca olmadığı

¹³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/348, 16/271, 306; Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu’ayb el-’Arna’ût, ‘Âdil Murşid v.dğr (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1421/2001), 4/481, 19/76, 20/277, 278; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Şahîhu’l-müsned min hadîş Resûlillâh şallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “İstiskâ”, 6, 7, 9; Ebû’l-Hüseyn b. el-Haccâc b Müslim, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “İstiskâ”, 8; Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Salât”, 259; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “İstiskâ”, 17.

¹⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki (Mısır: Dâru Hicr, 1999), 2/523; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/607; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Salât”, 154.

¹⁵ Buhârî, “İstiskâ”, 3.

bilinmektedir. Bu durum, söz konusu rivayetlerdeki uygulamanın cemaatle birlikte kılınan namazlarla ilgili olduğunu göstermektedir.

İstiskâ uygulamasında cemaatle namaz kılınıp kılınmayacağı, İslam hukukçuları arasında farklı değerlendirmelere konu olmuştur. Bu çerçevede, Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) temsil ettiği görüşe göre istiskâda cemaatle namaz kılınmamalıdır. Buna karşılık, Hanefiler'den Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Muhammed eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) de dahil olduğu cumhur ulemaya göre, yağmur duasında cemaatle namaz kılmak meşru kabul edilmiştir.

Zâhiru'r-rivâye'de Ebû Hanîfe'nin istiskâ namazı hakkında "İstiskâ'da namaz yoktur, ancak dua vardır." sözü nakledilmektedir.¹⁶ Hanefî ulemasının değerlendirmesine göre *namaz yoktur* ifadesiyle kastedilen "cemaatle namazın" bulunmadığıdır. Ayrıca Ebû Yûsuf'un, hocası Ebû Hanîfe'ye istiskâda namaz kılma ile istiskâ duasının zamanı ve hutbenin olup olmadığı hakkında soru sorduğu, Ebû Hanîfe'nin ise cevaben "cemaatle namaz yoktur, dua ve istiğfar vardır; fakat bireyler tek başlarına namaz kılsa bunda bir beis yoktur" dediği aktarılmıştır. Dolayısıyla Müslümanların yağmur duasında münferiden namaz kılacakları hususunda ihtilafı yoktur. Ebû Yûsuf'un kanaati hakkında zâhirur-rivâyede herhangi bir nakil bulunmamakla birlikte, bir rivayete göre Ebû Hanîfe ile aynı görüşü paylaştığı, diğer bir rivayete göre ise Muhammed eş-Şeybânî ile aynı kanaate sahip olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, sahih olan görüşün, Ebû Yûsuf'un Muhammed eş-Şeybânî'nin görüşüyle örtüştüğü yönünde olduğu ifade edilmektedir.¹⁷

Ebû Hanîfe Nûh sûresinde yer alan "*Rabbimize istiğfarda bulunun, muhakkak ki o çok bağışlayıcıdır.*"¹⁸ âyetindeki istiğfar ifadesiyle kastın istiskâ olduğunu ifade etmiş; buna da delil olarak bir sonraki âyette yer alan "*(Dileyin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin.*"¹⁹ ifadesini delil olarak zikretmiştir. Yani zikri geçen âyetler istiskâ için istiğfarda bulunmayı, Rabbe dua etmeyi bildirmiştir. Ona göre âyette yağmur yağması için salt istiğfar edilmesi talep

¹⁶ Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *el-Asl*, thk. Mehmet Boynukalın (Beyrût: Dâru İbnu Hazm, 2012), 1/365.

¹⁷ Kâsânî, *Bedâ'i u's-sanâ'i*, 2/256; İbn Âbidîn, *Haşiyetü İbn Âbidîn*, 3/82.

¹⁸ *Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, çev. Hamdi Yazır Elmalılı (İstanbul: Merve, ts.), Nûh 71/10.

¹⁹ Nûh 71/11.

edilmekte ve istiskâ uygulamasında namazın bulunduğu dair meşhur bir rivayet nakledilmemektedir. Ayrıca, Ebû Hanîfe'nin görüşünü destekleyen bir başka gerekçe olarak, Hz. Peygamber'in cuma hutbesi esnasında yağmur duası ettiğini bildiren Enes rivayetinde cemaatle namazın yer almaması da zikredilmiştir.²⁰

Ebû Hanîfe'nin yağmur duasıyla ilgili Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin (ö. 40/661) uygulamalarını esas aldığı da aktarılmaktadır. Hz. Ömer'in yağmur duasında bulunduğu ve cemaate namaz kıldırmadığı, sadece minbere çıkıp Allah'a istiğfar ettiği Hanefî kaynaklarda ifade edilmiştir. "Ey müminlerin emiri yağmur duasında bulunmayacak mısın?" diye kendisine sorulan bir soruya cevaben, dua ettiğini ve Nûh sûresinin 10-11. âyetlerini okuduğu belirtmiştir. Hz. Ali'nin de benzer bir şekilde yağmur duasında bulunduğu ve cemaate namaz kıldırmadığı aktarılmıştır.²¹

Ebû Hanîfe'nin, Hz. Peygamber'in yağmur namazı kıldıracağına dair aktarılan rivayetleri şaz (nadir ve yaygın kabul görmeyen) olarak değerlendirdiği ve bu rivayetlerin meşhur olmadığı gerekçesiyle itibar etmediği ifade edilmiştir. Bu nedenle Ebû Hanîfe, bu rivayetlere dayanarak cemaatle yağmur namazının meşruiyetini kabul etmemiştir. Çünkü istiskâ, toplumca uygulanan bir ibadettir. Dolayısıyla, bu uygulamanın toplum tarafından yaygın bir şekilde benimsenmesi, yani umûm-ı belvâ olması beklenir. Ancak, Ebû Hanîfe'nin yaşadığı dönemde böyle bir yaygın uygulamanın mevcut olmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, ilgili rivayetlerin sıhhatine dair şüpheler doğurmuştur.²²

2.2. İstiskâda Cemaatle Namazın Bulunduğunu Dair Rivayetler ve Hükümler

İstiskâda cemaatle namaz kılınmasıyla ilgili pek çok rivayet kaynaklarımızda bulunmaktadır. Yağmur duasında cemaatle namazın olduğunu savu-

²⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, 2/257; Burhânüddîn Ebü'l-Hasen Alâ b. Ebî Bekr el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Muhammed Adnân Dervîş (Beyrût: Dâru'l-Erkam, ts.), 1/106.

²¹ Şeybânî, *el-Asl*, 1/366; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, 2/257.

²² Şeybânî, *el-Asl*, 1/366; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, 2/256-258; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethu'l-kadîr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009), 2/91.

nanlar imamın insanlarla birlikte namazgaha çıkarak cemaate iki rek'at namaz kıldırması, her iki rek'atta da açıktan kıraat etmesi ve hutbe irad etmesi gerektiğinden söz etmişlerdir. Bu düşüncelerini destekleyen birtakım rivayetler vardır.

Rivayetlerde Hz. Peygamber'in istiskâda bayram namazı gibi iki rek'at namaz kıldırıldığı²³ her iki rek'atta da açıktan kıraat ettiği ancak bu namaz için ne ezan okunduğu ne de kamet getirildiği nakledilmektedir.²⁴ Söz konusu namazın bayram namazına benzetilmesi onun gündüzün özel bir vaktinde kılındığına delil gösterilebilir. Bu sebeple özel bir sebebe bağlı olarak gündüzün herhangi bir vaktinde kılınan cuma ve bayram namazı gibi namazların yanında istiskâ namazının da açıktan kıraatle kılındığı söylenebilir. Ancak özel bir sebebe dayanmayan ve diğer günlerdeki gündüz vakti kılınan namazların kıraati açıktan değildir. İstiskâ namazının gündüzün özel bir vaktinde kılındığına dair ifademizi destekleyen birtakım haberler vardır. Bunlardan birinde Rasûlullah'ın namazgaha bir minber konulmasını emrettiği ve insanların günün belirli bir vaktinde namazgaha çıkmak üzere sözleştiği yer almaktadır. Rivayetin devamında Hz. Peygamber'in güneş ortalığı aydınlatmaya başlayınca namazgaha çıktığı da aktarılmaktadır.²⁵ Tüm bunlardan hareketle istiskâ namazının gündüz, musallada, ezan ve kamet olmaksızın, hutbe ile kılındığı için sahabe tarafından bayram namazıyla ilişkisi kurulduğu ve dolayısıyla iki namazın birbirine benzetildiği söylenebilir.

Hanefîler'den Ebû Yûsuf, Muhammed eş-Şeybânî, Mâlikîler, Şâfi'îler ve Hanbelîler'e göre istiskâda cemaatle namaz tüm bu aktarımlardan hareketle

²³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/221.

²⁴ Buhârî, "İstiskâ" 14; Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî el-Beyhâkî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. 'Abdullâh et-Turkî (b.y.: Merkezü Hicr, 1432/2011), 7/82; Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 4/62; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 11/159.

²⁵ Ebû Dâvûd, "Ebvâbu's-Sufûf", 259; Ebû Ḥâtim Muhammed İbn Ḥibbân, *el-Müsnedü's-Sahîh 'ale't-Tekâsîm ve'l-Envâ*, nşr. Şu'ayb el-'Arna'ût, thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 7/399, 455; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh en-Nisâbüri el-Ḥâkim, *el-Mustedrek âle's-Sahîhayn*, thk. Muştafâ 'Abdulkâdir 'Aṭâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990), 1/476; Beyhâkî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 7/81.

meşrudur.²⁶ Bayram namazları gibi telakki edilen istiskâ namazı özellikle Mâlikî Şâfi'î ve Hanbelî kaynaklarda sünnet-i müekkededir. Bununla birlikte zikri geçen üç mezhepte bayram namazları da sünnet-i müekkede şeklinde hükme bağlansa da istiskâ namazının kuvvet bakımından bayram namazlarından daha edna olduğu ifade edilmiştir.²⁷ Hanefî kaynaklarda ise istiskâ namazının hükmü hakkında "sünnet" ifadesi kullanılmamış, aksine sünnet olmadığı ifade edilmiştir.²⁸ Zira bir uygulamanın sünnete dönüşmesi için ilgili söz ya da fiilin Hz. Peygamber tarafından devamlılık arz etmesi beklenmektedir. Ancak söz konusu kanaati ileri süren Hanefî bilginleri istiskânın düzenli ve sürekli bir uygulama olarak görmemişler ve Hz. Peygamber'in hayatı boyunca sadece bir defa uyguladığı bir ibadet olduğu şeklinde yorumlamışlardır.

2.2.1. Cemaatle İstiskâ Uygulamasını Kabul Edenlere Göre Namazın Kılınış Şekli

İstiskâda cemaatle namaz kılmayı meşru görenlere göre bu namazın kılınış şekli rivayetlerde de işaret edildiği üzere bayram namazına benzetilmiştir. Mezkûr benzerliğin kapsamı noktasında farklı yaklaşımlar söz konusu olduğundan âlimler arasında farklı şekillerde tarif edilmiştir. Bu bağlamda namazın rek'at sayısı, kıraatin açıktan yapılması ve hutbe irad edilmesi gibi hususlarla benzerliği sınırlı tutanlar ve bu benzerliği daha kapsamlı şekilde belirleyenler konuyla ilgili ihtilafın taraflarını oluşturmuşlardır. Öncelikli olarak fukaha arasında istiskâ namazına dair ittifak edilen hususlara yer verip sonrasında ihtilafın cari olduğu hususları açıklamak daha isabetli bir tutum olacaktır.

İstiskâ namazını cemaatle kılmayı meşru görenlere göre bu namaz, bayram namazı gibi iki rek'attır. Konuyla ilgili aktarılan rivayetlerden de anlaşılacağı üzere namazın öncesinde ezan ve kametin okunmayacağı fukaha arasında ittifakla kabul gören bir husustur. Çünkü ezan ve kametin farz namaz-

²⁶ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 2/256; Derdîr, *eş-Şehu's-sagîr*, 2/771; Ebû İshâk eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fikhi'l-İmâmî's-Şâfi'î*, thk. Muhammed ez-Zuhaylî (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2017), 1/404; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kimâ'*, 1/540.

²⁷ Derdîr, *eş-Şehu's-sagîr*, 2/771; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/699; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/283.

²⁸ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2/91.

lara ait bir uygulama olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan bayram namazlarında da ezan ve kamet yer almamaktadır.²⁹ İstiskâ namazında bayram namazında olduğu gibi kıraatin açıktan yapılacağı hususunda da bir görüş birliği vardır. Öyle ki bu husus hutbenin irad edildiği namazlarda kıraatin açıktan yapılacağı şeklinde bir kaide olarak kaynaklarda ifade edilmiştir. Kıraatle ilgili dört mezhepte Fâtiha sûresinden sonra birinci rek'atta A'lâ, ikinci rek'atta ise Gâşiye sûrelerinin okunmasının bayram namazına kıyasla faziletli olduğu ifade edilmiştir.³⁰ Nitekim bayram namazında kıraatle ilgili Hz. Peygamber'den aktarılan rivayetler de bu minvaldedir.³¹ Bununla birlikte Şâfi'îler'de birinci rek'atta Kâf, ikinci rek'atta ise Kamer sûresi okumanın, zayıf bir görüşe göre ise Kamer sûresi yerine Nûh sûresini okumanın faziletli olduğu; Hanbelîler'de ise birinci rek'atta Nûh, ikinci rek'atta herhangi bir sûrenin okunabileceği belirtilmiştir. Gerekçe olarak Nûh sûresinde yağmur duasıyla ilgili âyetlerin yer alması zikredilmiştir.³²

İstiskâ namazı, kılınış itibariyle bayram namazına benzetilirken, Hanefî mezhebinde meşhur olan rivayete göre, Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî, istiskâda zâid tekbirlerin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre, bayram namazında yer alan zaid tekbirler, istiskâ namazında uygulanmamaktadır. Bununla birlikte Şeybânî'nin istiskâ namazının bayram namazında olduğu gibi zâid tekbirlerle kılınacağına dair bir görüşe sahip olduğu da aktarılmaktadır. Fakat sahih ve meşhur olan görüş Ebû Yûsuf'la aynı kanaate sahip olduğu yönündedir.³³ Bu konuda Mâlikîler de bayram namazında olduğu gibi kıraatin açıktan yapılacağını, ancak zâid tekbirlerin bu namazda yer almayacağını belirtmişlerdir. Mâlikîler, istiskâ namazının, iki rek'at nafile namaz gibi kılınacağını savunarak, bu noktada Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-

²⁹ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 2/258; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 94; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 1/406-407; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/284-285.

³⁰ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 2/258; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 94; Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, thk. Abdurrezâk Şehhur el-Necm (Dimaşk: Dâru'l-Fayhâ, 2013), 173; Buhâtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 1/541.

³¹ Müslim, *es-Sahîh*, "Cuma", 62.

³² Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 1/704; Buhâtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 1/541.

³³ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 2/258.

Şeybânî ile aynı görüşü benimsemişlerdir.³⁴ Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde ise istiskâ namazı, bayram namazı gibi kılınmaktadır. Bu mezheplerde, bayram namazında yer alan zâid tekbirler istiskâ namazında da mevcuttur. Birinci rek'atta Fâtiha sûresinden önce yedi tekbir, ikinci rek'atta ise yine Fâtiha sûresinden önce beş tekbir alınır. Rivayetlerde geçen "istiskâ namazı bayram namazı gibi iki rek'attır" ifadeleri, bu iki mezhep tarafından namazın kılınış şekline de uygulanmıştır.³⁵ "

2.2.2. Cemaatle İstiskâ Uygulamasını Kabul Edenlere Göre Hutbe

İstiskâ namazında söz konusu olan eylemlerden biri de hutbedir. Ancak rivayetlerde istiskâ namazıyla beraber irad edilen hutbenin mahiyetiyle ilgili net bir durumdan bahsetmek mümkün değildir. Nitekim bu durumu teyit eden bir rivayete göre Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Hişam b. İshak'a (ö. 151/768) istiskâ namazıyla beraber irad edilen hutbenin namazdan önce mi yoksa sonra mı olduğunu sormuş ve Hişam b. İshak bunun cevabını bilmediğini söylemiştir.³⁶ Benzer şekilde bir rivayete göre istiskâ namazıyla beraber irad edilen hutbe namazdan önce iken;³⁷ diğer bir rivayete göre ise namazdan sonradır.³⁸ Söz konusu rivayetler arasındaki işkal, yine bayram namazı benzetmesi üzerinden giderilebilir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in belirli bir düzen dahilinde takip ettiği cuma ve bayram namazlarıyla birlikte irad edilen iki esas hutbe vardır. Her ne kadar Resûl-i Ekrem'in bu hutbeler dışındaki hutbeleri varit olsa da bu iki hutbe çeşidinin kıyas bakımından bağlayıcı olduğu düşünülebilir. Cuma günü irad edilen hutbe namazdan önce, bayramda irad edilen hutbe ise namazdan sonradır. İstiskâ namazı hakkındaki rivayetlerde sıklıkla bayram namazına benzeyen bir namaz kılındığına yönelik vurgulardan hareketle bu hutbenin namazdan sonra olma ihtimali daha güçlü görülmektedir. Ancak yine rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla bu hutbe, cuma

³⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 102; Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî Kâdî Abdülvehhâb, *el-Me'ûne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne* (Kâhire: Şeriketü'l-Kuds, 2012), 1/109; Derdîr, *eş-Şehu's-sagîr*, 2/772.

³⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Murî Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î (Riyâd: Dâru Alemi'l-Kütüb, 2006), 5/56; Buhûtî, *Keşşâfu'l-knâ'*, 1/541.

³⁶ Ebû Bekr 'Abdürrezzâk, *el-Muşannef fi'l-hadîs*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015), 3/363, 364; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, 7/77.

³⁷ Ebû Dâvûd, "Salât", 257.

³⁸ Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 14/73; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 153.

ve bayram namazlarındaki gibi doğrudan cemaati irşad etmeyi hedeflemektedir. Nitekim İbn Abbas bu durumu şöyle aktarmaktadır: “Resûl-i Ekrem üzerinde gündelik elbiseleriyle mütevazi bir şekilde, yalvarıp yakaran bir edayla namazgaha kadar yürüdü. Sizin yaptığınız şekilde hutbe irad etmedi. Hep dua etti, tazarru ile Rabb’ine yalvardı ve yakardı, tekbir getirdi ve sonra da bayram namazlarını kıldırıldığı şekilde iki rek’at namaz kıldırıldı.”³⁹

Hz. Peygamber’in istiskâ için zikri geçen tavrı takınması kulun Rabb’ine karşı olan acziyeti bakımından oldukça değerli bir öğretilerdir. Nitekim bu durum Resûl-i Ekrem’in hutbe esnasındaki ifadelerine de yansımıştır. Onun hutbede koltuk altlarının beyazı görününceye kadar ellerini kaldırarak şu dua ile Rabb’ine yalvarıp yakardığı aktarılmaktadır:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، مَا لِكَ يَوْمَ الدِّينِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَلِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْعَيْتَ، وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاغًا إِلَى جِبِينِ

“Hamd âlemlerin Rabbi ve din günün sahibi olan Allah’adır. Ondan başka ilah yoktur. O, ne dilerse yapmaya gücü yetendir. Allah’ım senden başka hiçbir ilah yoktur. Sen hiçbir şeye muhtaç olmazken, bizler sana muhtacız. Bize gökten öyle bir yağmur indir ki o, bizim için bir güç vesilesi ve belirli bir zamana kadar ulaşma aracı olsun.”⁴⁰

Ebû Hanîfe, istiskâda cemaatle namaz kılınmayacağı görüşünde olduğu için hutbenin de irad edilmeyeceğini savunmaktadır.⁴¹ Hanbelî mezhebinde de bir rivayete göre istiskâda hutbenin olmayacağı görüşü aktarılmaktadır. Bu görüşün dayanağı, daha önce de aktardığımız İbn Abbas’tan nakledilen “Hz. Peygamber istiskâ için musallaya çıktığında, sizin bildiğiniz gibi hutbe irad etmedi” ifadesidir.⁴² Bu gerekçeyle, Ahmed b. Hanbel’den (ö. 241/855) istiskâda hutbenin bulunmadığına dair zayıf da olsa bir görüşe yer verilmiştir.⁴³ Buna karşın Mâlikîler, Şâfi’îler, Hanefîler’den Ebû Yûsuf ve Şeybânî, Han-

³⁹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi’u’s-Şâhih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Sefer”, 5; Nesâî, “İstiskâ”, 4.

⁴⁰ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “Ebvâbu’s-Sufûf”, 259; İbn Hibbân, *es-Şâhih*, 7/399, 455; Hâkim, *el-Mustedrek âle’s-Şâhihayn*, 1/476; Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, 7/81.

⁴¹ Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/107.

⁴² Tirmizî, “Sefer”, 5; Nesâî, “İstiskâ”, 4.

⁴³ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/288.

belilerde ise tercih edilen görüşe göre istiskâda hutbe irad edilir. Rivayetlerde hutbenin namazdan önce mi sonra mı olduğu hususunda farklı ifadeler yer almakla birlikte, fukahâ, hutbenin namazdan sonra olduğu hususunda neredeyse ittifak halindedir.⁴⁴ Bununla birlikte Şâfiîler, namazdan önce hutbenin okunmasının caiz olduğu söylemiştir.⁴⁵ Hanbelî mezhebinde tercih edilen görüş, hutbenin istiskâ namazından sonra olduğu yönünde iken; bazı görüşlere göre imam, hutbeyi namazdan önce ya da sonra irad etmekte serbest bırakılmıştır. Bu farklı değerlendirmeler, imamın hutbenin zamanlaması konusunda muhayyer olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁶ Ayrıca Hanefîler'den Ebû Yûsuf'a ve Hanbelîler'de tercih edilen görüşe göre istiskâda hutbe esnasında imam oturmaksızın, diğer bir deyişle tek hutbenin irad edileceği ifade edilmektedir. Cumhur ise bayram namazı gibi burada da iki hutbenin olduğu kanaatindedir. Ebû Yûsuf tek hutbe olmasına gerekçe olarak bu uygulamada amacın dua olduğunu, dolayısıyla hutbe esnasında oturarak bu fiili iki hutbe-ye çıkarmanın uygun olmadığı kanaatindedir.⁴⁷

İstiskâda irad edilecek hutbenin içerik bakımından cuma ve bayram namazlarında okunan hutbeden kısmen farklı olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu konuda İbn Abbas'tan aktarılan rivayet belirleyicidir. Buradan hareketle cumhur, bayram namazlarında söz konusu olan tekbirlerin hutbede söz konusu olmayacağını ve bunun yerine imamın istiğfarda bulunacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak Hanbelîler'e ve Şâfiîler'den zayıf bir görüşe göre istiskâda hutbeye başlamadan önce bayram hutbesinde olduğu gibi imamın dokuz tekbir getireceği görüşü dile getirilmiştir.⁴⁸ Görüldüğü üzere rivayetlerde yer alan bayram namazı teşbihi, kimi görüşleri derinden etkilemiş ve istiskâdaki tüm uygulamaların birebir bayram namazına göre belirlenmesinin önü açmıştır.

⁴⁴ Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î*, 2/258-259; Hattâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 2/596; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/708; Buhâtî, *Keşşâfu'l-knâ'*, 1/543.

⁴⁵ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/708.

⁴⁶ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/286-288.

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î*, 2/259; Hattâb, *Mevâhibu'l-celîl*, 2/596; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/60; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/286.

⁴⁸ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/705; Buhâtî, *Keşşâfu'l-knâ'*, 1/543.

İstiskâ için musallaya çıkıldığında hutbe için buraya minberin götürülüp götürülmeyeceği yahut orada minber olsa minberden hutbenin okunup okunmayacağı hususu da fakihler arasında muhtelif görüşlere konu edilmiştir. Hanefiler ve Mâlikîler minberin götürülmeyeceği, orada minber olsa da imamın yerden hutbe okuyacağı kanaatindedirler. Hz. Peygamber'in bayram namazında minbere çıkmaksızın yaya dayanarak yerden hutbe irad ettiğine yönelik rivayetler, bu görüşün delilidir.⁴⁹ Şâfi'î ve Hanbelîler ise minber meselesini de bayram namazındaki uygulamaya benzeterek hutbenin minberden okunacağı kanaatindedirler.

İmamın hutbeyi cemaate mi yoksa kibleye dönerek mi okuyacağı hususunda da farklı görüşler söz konusudur. Hanefiler, Mâlikîler ve Şâfi'îler hutbenin cemaate yönelerek okunacağı kanaatindedir. Hanefî ve Mâlikîler imam hutbeyi bitirip dua edeceği zaman; Şâfi'îler ise ikinci hutbenin üçte ikilik kısmı bittikten sonra imamın kibleye yöneleceği görüşüne sahiptir.⁵⁰ Böylelikle dua esnasında hem cemaat hem de imam kibleye yönelirler. Hanbelîlerden bir görüşe göre imamın hutbeyi kibleye dönerek irad etmesi müstehaptır.⁵¹ İmamın istiskâ duasını kibleye yönelerek ve ayakta ellerini açarak uzun bir şekilde yapacağı ifade edilir. Kibleye yönelmiş halde olan cemaat ise oturdukları yerden boyun eğmiş bir vaziyette imamın duasına "âmin" derler. Şâfi'î ve Hanbelî kaynaklarda dua için eller açıldığında dış kısmının gökyüzüne gelecek şekilde olacağı da ifade edilmiştir.⁵²

3. Dua Esnasında Ridayı Ters Çevirme Uygulaması

Rivayetlerde yağmur duasında imamın ya da cemaatin cübbesini veya dış kıyafetini ters çevirip altını üstüne, üstünü altına getirmesinden söz edilmektedir. Dua esnasında ridayı ters çevirme uygulamasının keyfiyeti hususundaki birtakım rivayetler aktarılmaktadır.

Rivayetlerde Hz. Peygamber'in istiskâ namazı için namazgaha çıktıktan sonra ayakta, yüzünü kibleye, sırtını ise cemaate verip yağmur duası yapacağı

⁴⁹ Ebû Dâvûd, "Salât", 243.

⁵⁰ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 2/259; Derdîr, *eş-Şehu's-sagîr*, 2/773; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/706.

⁵¹ Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 2/288; Buhûti, *Keşşâfu'l-knâ'*, 1/545.

⁵² Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/706; Buhûti, *Keşşâfu'l-knâ'*, 1/544.

esnada cübbesini ters çevirdiği aktarılmaktadır.⁵³ Söz konusu uygulamanın keyfiyetiyle ilgili bir kapalılığın olduğu görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in cübbesinin iç astarını dışa getirmek suretiyle ya da sağ tarafını sol kolu üzerine, sol tarafını sağ kolu üzerine koyarak veya önlüğe benzer şekilde kıyafetin sırtını göğsüne getirecek şekilde giymek gibi pek çok farklı şekilde ridasını ters çevirmesi mümkündür. Bu durum, rivayet kültürüne de etki etmiş ve Abbâd b. Temîm (ö. 91/710) amcası Abdullah b. Zeyd el-Ensârî'ye (ö. 32/653) bu uygulamanın nasıl gerçekleştiği sorusunu yöneltmiştir. Abdullah b. Zeyd, "Sol tarafını sağ omzu üzerine, sağ tarafını sol omzu üzerine" cevabını vermiştir.⁵⁴ Rivayetlerde Hz. Peygamber'in ters çevirdiği cübbenin çizgili, siyah renkli ve yünden bir cübbe olduğu da aktarılmaktadır. Hatta Resûl-i Ekrem'in cübbesinin alt tarafını üst tarafa getirmek istediği, ancak cübbe yünden olduğundan buna muvaffak olamadığı ve ters çevirip omuzlarına koyduğu da nakledilmektedir.⁵⁵ Bu rivayetlerden hareketle cübbenin alt tarafının üst tarafa çevrilmesi mümkün ise, ters çevirme işleminin bu şekilde; aksi halde sağ ve solu yer değiştirilerek ters çevrilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî'ye göre, ridânın ters çevirme şekli, elbisenin şekline göre farklılık göstermektedir. Eğer elbise kare şeklindeyse, altının üstüne çevrilmesi; yuvarlak şeklindeyse, sağ tarafının sol tarafa, sol tarafının ise sağ tarafa çevrilmesi şeklindedir. Mâlikîler ve Hanbelîler de benzer bir görüşü paylaşmakta olup, elbisenin şekline bakılmaksızın sağını soluna, solunu sağına atarak ters çevirme işlemi tarif ederler. Ancak, elbisenin içinin dışına çevrilmeyeceğini belirtirler.⁵⁶ Şâfi'iler ise, elbisenin sağını soluna, solunu sağına çevirmenin yanı sıra, altının üstüne çevrileceğini ve bu nedenle elbisenin içinin dışına geleceğini ifade ederler. Bu durum, elbisenin "ters düz etme" olarak tanımlanan bir işlemle ters çevrilmesini belirtir. Şâfi'iler, bu ters

⁵³ Ebû Bekr 'Abdullâh b. ez-Zubeyr el-Ğureşî el-Esedî el-Ğumeydî, *el-Musned*, thk. Ğasen Selim Esed ed-Dârânî (Dımaşk: Dâru's-Seĝâ', 1996), 1/391; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/321, 20/310; Nesâî, "İstiskâ", 5; Ayrıca bk. Buhârî, "İstiskâ", 4; Ebû Bekr Muhammed b. İştâĝ b. Ğuzeyme en-Nisâbüri İbn Ğuzeyme, *Şahîh*, thk. Muhammed Muştafâ el-'Azamî (Beirut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1424/2003), 2/337.

⁵⁴ Buhârî, "İstiskâ", 18.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 26/394; Ebû Dâvûd, "Salât", 257.

⁵⁶ Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î*, 2/250-260; Kâdî Abdülvehhâb, *el-Me'ûne*, 1/110; Buhûti, *Keşşâfu'l-kınâ*, 1/545.

düz etme işleminin dört köşeli elbiselerde yapılabileceğini, yuvarlak elbiselerde ise yalnızca sağlı sollu çevirme işleminin yapılacağını belirtirler.⁵⁷ Söz konusu elbiselerin köşeli ya da yuvarlak oluşu bugün için tasavvuru oldukça zordur. İlaveten ters çevirme işleminin keyfiyeti hususunda bir kapalılık olduğu da muhakkaktır. Bu durum söz konusu uygulamanın tasavvurunu zorlaştırmaktadır.

Rivayetlerdeki anlatımların içerdiği kapalılıklar nedeniyle mezhepler arasında ridâyı ters çevirme uygulaması konusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Her ne kadar rivayetlerde Hz. Peygamber'in ridâsını ters çevirdiği aktarılmışsa da Ebû Hanîfe bu uygulamayı benimsememiştir. Ebû Hanîfe, Hz. Peygamber'in cuma günü yağmur duasında cübbesini ters çevirmediğini bildiren rivayetleri esas alarak ve yağmur duasını diğer dualar gibi değerlendiren, ridâyı ters çevirmenin bir anlam ifade etmediği kanaatinde dir. Ebû Hanîfe'nin ridânın ters çevrilmesine dair rivayetleri kabul etmeyişinin iki ana gerekçesi olduğu düşünülmektedir. İlk gerekçe, Hz. Peygamber'in yalnızca cübbesini düzeltmiş olmasına rağmen râvinin bunu ters çevirme olarak algılamış olabileceği ihtimalidir. İkinci gerekçe ise, Hz. Peygamber'in bu uygulamayı vahiy ile yönlendirilerek yapmış olabileceği ve bunun kuraklıktan bolluğa geçiş için sembolik bir anlam taşıdığı, dolayısıyla sadece Hz. Peygamber'e özgü bir uygulama olduğu ve ümmet için bağlayıcı olmadığı yönündeki görüştür.⁵⁸

Mâlikîler, Şâfi'îler, Hanbelîler ve Hanefîlerden Ebû Yûsuf ile Muhammed eş-Şeybânî'ye göre, imam, hutbeyi okuduktan sonra duaya başlamadan önce kibleye yönelir ve cübbesini ters çevirir. Bu görüşler, rivayetlerde Hz. Peygamber'in uygulamasını delil alarak imamın yapması gereken bir işlem olarak kabul edilmiştir. Ancak, cemaatin ridâlarını ters çevirip çevirmemesi ve bu işlemin nasıl yapılacağı hususunda farklı düşünceler vardır. Ebû Yûsuf ve Şeybânî, ters çevirme işlemini sadece imamın yapacağını savunurken, diğer cumhur ulemâ, imamla birlikte cemaatin de bu işlemi gerçekleştireceğini ifade etmektedir. Ebû Yûsuf ve Şeybânî'ye göre, imamın ridâsını ters çevirmesi,

⁵⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 19/2/519; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/707.

⁵⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/259-260.

kıyasın hilafına sabit bir hüküm olarak görülürken, cemaatin de bu uygulamayı imamın fiiline kıyasla yapmasını uygun görmemişlerdir.⁵⁹

Sonuç

İslam geleneğinde, kıtlık dönemlerinde bireylerin kendileri veya hayvanlar ve bitkiler için su talep etme amacıyla yağmur duası yapmaları, diğer bir ifadeyle istiskâda bulunmaları meşru bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, istiskâda cemaatle namaz kılma meselesi, rivayetler ve fakihlerin bu rivayetler çerçevesindeki değerlendirmeleri açısından incelenmiştir. Ebû Hanîfe, istiskâda cemaatle namazın bulunmadığını savunurken, Mâlikîler, Şâfi'îler, Hanbelîler ve Hanefîler'den Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî cemaatle namaz kılmanın meşru olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Mâlikî, Şâfi'î ve Hanbelîler'de bu namaz, meşru olmanın yanı sıra sünnet olarak kabul edilmiştir.

Ebû Hanîfe'nin cemaatle namazı kabul etmeme sebebi, ilgili rivayetlerin nassa ziyadeye uygun olmaması olarak değerlendirilmektedir. Yani, bu rivayetler meşhur derecesine ulaşmadığı için ayetin ifadesinde yer alan istiğfara ekleme yapılamayacağı görüşü öne sürülmüştür. Bununla birlikte, Ebû Hanîfe'nin "istiskâda namaz yoktur" ifadesi, diğer mezhep kaynaklarında "Ebû Hanîfe'ye göre istiskâda cemaatle namaz kılmak bidattir" şeklinde belirtilmiş, ancak Hanefî kaynaklarda bu görüş doğru bulunmamış ve cemaatle namazın bidat sayılmadığı aktarılmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda, istiskâda cemaatle namazın, rivayetlerin aktarımına göre Hz. Peygamber'in en az bir kere uyguladığı bir durum olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, Ebû Yûsuf ve Şeybânî bu namazın kılınabileceğini ifade etmişlerdir. Hanefî mezhebine mensup kişiler arasında istiskâda cemaatle namazın, Müslümanların birlik ve beraberliğine katkıda bulunacağı; ayrıca yaratıcının hoşnutluğunu kazanma ve rahmetine vesile olacağı dikkate alındığında, bu uygulamanın olumlu bir yönü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bayram namazlarına benzer şekilde değerlendirilebilse de istiğfârın istiskâda büyük önemi göz önüne alındığında, bayram namazlarındaki

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 2/260; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/107.

zâid tekbirler yerine istiğfarın artırılması, fiilin amacına daha uygun görülmektedir.

Benzer şekilde, istiskâda gerçekleştirilecek hutbede istiğfarın çoğaltılması, Cuma ve bayram namazlarında olduğu gibi hutbelerdeki standartlardan farklı olarak dua içerikli ve rahmeti celbedici ifadeler içermesi gerektiği hem rivayetlerden hem de fakihlerin aktarımlarından anlaşılmaktadır. Hutbe tamamlandıktan sonra dua esnasında ridânın ters çevrilmesi, Ebû Hanîfe tarafından Hz. Peygamber'e has bir uygulama olarak görülse de acziyeti, rahmeti celbetmeyi ve yağmura olan ihtiyacı ifade etmesi açısından hem imam hem de istiskâyâ katılan cemaat için uygulanabilir bir eylem olarak kabul edilebilir.

İstiskânın uygulanışıyla ilgili olarak, Hanefiler bu uygulamaya sadece Müslümanların katılabileceğini belirtirken, diğer mezhepler zimmîlerin de katılımına izin vermektedir. Bu durum, bir arada yaşama tecrübesi ve yaratıcının Müslüman ve gayri müslim ayrımı gözetmeden her bireye rızık vermesi bağlamında değerlendirildiğinde, gayri müslimlerin de istiskâyâ katılabilecekleri ifade edilebilir.

Çalışmanın sonuçları doğrultusunda, istiskâ ibadetinin şu şekilde yapılması tavsiye edilebilir: Yağmura ihtiyaç duyulduğunda, ilgili bölgedeki yetkililerin halkı bilgilendirmesi, onlardan istiğfar etmelerini, sadaka vermelerini ve üç gün öncesinden oruç tutmalarını tavsiye etmesi uygun olacaktır. Sonrasında, belirlenen tarihte din görevlisi eşliğinde halkın bayram namazı vaktinde kırsal bir bölgeye çıkması ve buraya giderken temiz ve acziyeti ifade edecek gündelik giysiler giymesi yerinde olacaktır. Ayrıca, halkla birlikte istiskâyâ çıkılacak yere hayvanların götürülmesi de rahmete vesile olması açısından tavsiye edilir. Kırsal alana ulaşıldığında, ezan ve kamet olmaksızın yetkili kişi halka Cuma namazı gibi iki rekât namaz kıldırır. Bu namazda kıraat açıktan yapılır ve Fâtiha sûresinden sonra birinci rekâta A'lâ, ikinci rekâta ise Gâşîye sûrelerinin okunması faziletli görülür. Namazın ardından, imam cemaate hutbe verir ve bu hutbede mümkün olduğunca istiğfar eder. Hutbeyi tamamladıktan sonra, kibleye dönerek ve elbisesini ters çevirerek dua eder. Kibleye dönük cemaat ise oturdukları yerden dış giysilerini ters çevirir ve ellerini semaya açarak imamın duasına âmin derler. Duanın olabil-

diğince uzun tutulması ve istiğfar edilmesi uygundur. Eğer yağmur yağmazsa, bu eylemler diğer günlerde de tekrar edilebilir.

Kaynakça

- 'Abdürrezzâk, Ebû Bekr. *el-Muşannef fi'l-ḥadîs*. nşr. Heyet. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015.
- Aḥmed b. Ḥanbel, Ebû 'Abdullâh Aḥmed b. Muḥammed b. Ḥanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût, 'Âdil Murşid v.dğr. 50 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- Baktır, Mustafa. "İstiskâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/381-383. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî el-. *es-Sunenu'l-Kubrâ*. thk. 'Abdullâh et-Türkî. 22 Cilt. b.y.: Merkezu Hicr, 1432/2011.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-. *el-Bahrü'z-zehhâr (el-Müsned)*. thk. Mahfuzurrahman Zeynullah vd. Medine: Mektebetü'l-'Ulûm, 1. Basım, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-. *el-Câmi 'u's-şahîhu'l-müsned min ḥadîsi Resûlillâh şallallahü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Buhâtî, Mansûr b. Yûnus el-. *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. thk. Muhamed Emîn ed-Dimnâvî. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1997.
- Çiftçi, Mehmet Emin. *Hız Peygamber'in Kıldığı Nafle Namazlarla İlgili Rivayetlerin Tahlili*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Derdîr, Ebu'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-. *eş-Şerhu's-sagîr alâ Akrabi'l-mesâil ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*. thk. Abdalbâkî b. Muhammed b. İbrâhîm. Beyrût: Dâru İbnu Hazm, 2013.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. çev. Hamdi Yazır Elmalılı. İstanbul: Merve, ts.

- Ḥâkim, Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. ‘Abdullâh en-Nisâbûrî el-. *el-Mustedrek âle’s-Şahîḥayn*. thk. Muşţafâ ‘Abdulḳâdir ‘Aṭâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubî’l-‘İlmiyye, 1411/1990.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahmân. *Mevâhibu’l-celîl li şerhi Muhtasari Halîl*. thk. Zekerıyyâ Umeyrât. Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1995.
- Ḥumeydî, Ebû Bekr ‘Abdullâh b. ez-Zubeyr el-Ḳureşî el-Esedî el-. *el-Musned*. thk. Ḥasen Selîm Esed ed-Dârânî. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru’s-Sekâ’, 1996.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî. *Reddü’l-muhtâr ala’d-Dürri’l-muhtâr şerhi Tenvîri’l-ebşâr*. Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, 2015.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Muşannef fi’l-eḥâdîs ve’l-âşâr*. thk. Kemâl Yusuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, ts.
- İbn Ḥıbbân, Ebû Ḥâtim Muḥammed. *el-Müsnedü’s-Sahîḥ ‘ale’t-Tekâsîm ve’l-Envâ*. nşr. Şu‘ayb el-’Arna’ût. thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- İbn Ḥuzeyme, Ebû Bekr Muḥammed b. İshâḳ b. Ḥuzeyme en-Nisâbûrî. *Şahîḥ*. thk. Muḥammed Muşţafâ el-’A’zamî. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1424/2003.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- İbnü’l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî. *Şerhu Fet-hu’l-kadîr*. Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2009.
- Kâdî Abdülvehhâb, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî. *el-Me’ûne alâ mezhebi âlimi’l-Medîne*. Kâhire: Şeriketü’l-Kuds, 2012.
- Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes’ûd el-. *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fi tertibi’s-şerâ’i’*. thk. Muhammed Tâmir. Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 2005.

- Mâverdi, 'Alî b. Muhammed. *el-Hâvi'l-Kebîr fî fikhi mezhebi'l-İmâm's-Şâfi'î ve huve Şerhi Muhtaşar el-Muzenî*. thk. Şeyh 'Alî Muhammed Mu'avvið ve Dğr. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Mergînânî, Burhânüddîn Ebü'l-Hasen Alâ b. Ebî Bekr el-Fergânî el-. *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Muhammed Adnân Derviş. Beyrût: Dâru'l-Erkam, ts.
- Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğnî*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2011.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin b. el-Haccâc b. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *es-Sünen*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Minhâcu't-tâlibîn*. thk. Abdurrezâk Şehhur el-Necm. Dımaşk: Dâru'l-Fayhâ, 2013.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Murî. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. thk. Muhammed Necîb el-Mutî'î. Riyâd: Dâru Alemi'l-Kütüb, 2006.
- Sahnûn, İbn Sa'îd et-Tenûhî. *el-Müdevvene ve'l-Muhtelita fî furû'î'l-mâlikiyye*. thk. Hassân Abdülmennân. Lübnan: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 2010.
- Smerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-. *Tuhfetu'l-fukahâ'*. thk. Heyet. 3 Cilt. İstanbul: Dâru's-Semmâ, 1. Basım, 2021.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasen eş-. *el-Asl*. thk. Mehmet Boynukalın. Beyrût: Dâru İbnu Hazm, 2012.
- Şîrâzî, Ebû İshâk eş-. *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâmi's-Şâfi'î*. thk. Muhammed ez-Zuhaylî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2017.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb eş-. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti ma'ânî elfâzi'l-Minhâc*. thk. Muhammed Tâmir - Şerîf Abdullâh. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.

- Şürünbülâlî, Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâî el-Mısırî. *Merâkî'l-felâh şerhu metni Nûri'l-îzâh*. el-Mektebetü'l-Asriyye, 2007.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-. *Müsned*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *el-Câmi 'u's-şâhîh*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.